

e-ISSN 3060-5059

DOI: 10.67227

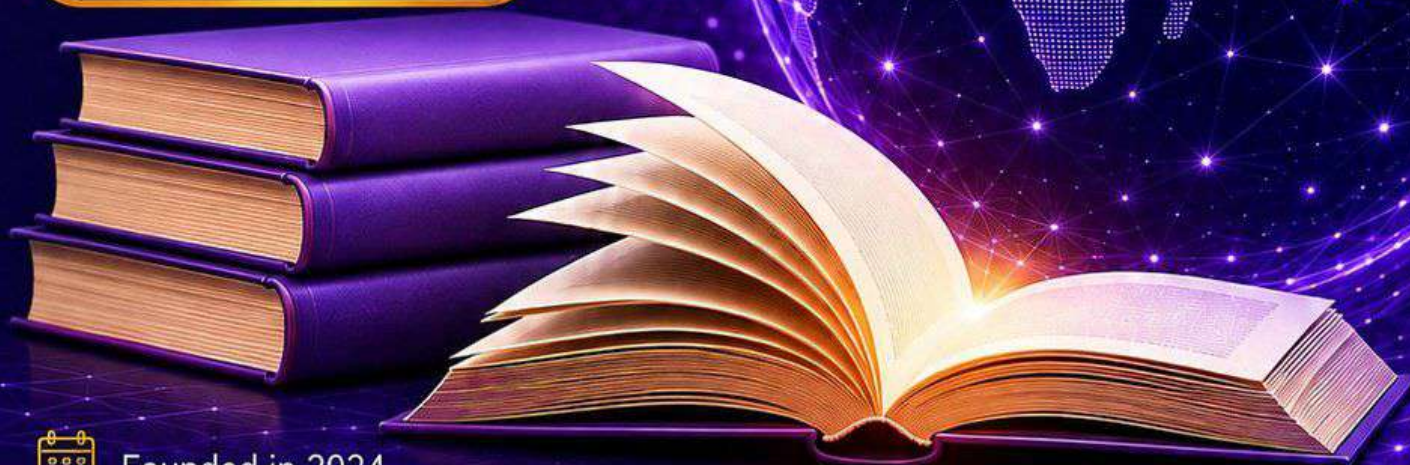
IJTIMOYIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in
Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 8

2026

Founded in 2024

publishscience.uz

publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

SAMARQAND DAVLAT UNIVERSITETI TARIXIGA DOIR (XX ASRNING 20–30-YILLARI)

Madjarova Salimaxon Numandjanovna

O'zbekiston Milliy universiteti, dotsent.

e-mail: madyarova-75@mail.ru ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-8250-6219>

Annotatsiya.

Maqolada bugungi kunda respublikada ilmiy va pedagogik kadrlar yetishtirishda muhim o'rin tutayotgan yirik oliy o'quv yurtlaridan biri — Samarqand davlat universitetining tashkil topishi va uning XX asrning 20–30-yillaridagi faoliyati bilan bog'liq masalalar xususida so'z yuritiladi. Shuningdek, mavzuga tegishli arxiv hujjatlari va davriy matbuot materiallari tahlili asosida o'rganilayotgan davrdagi siyosiy jarayonlarning respublikada tarixiy bilimlar rivojiga ta'siri ham ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar: Xalq maorifi nozirligi, Oliy pedagogika instituti, O'zbek davlat universiteti, professor-o'qituvchilar, talabalar, tarixiy bilimlar, aspirantura, qatag'onlik siyosati.

К ИСТОРИИ САМАРКАНДСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА (20–30-Е ГОДЫ XX ВЕКА)

Мадярова Салимахон Нуманджановна

Национальный университет Узбекистана, доцент.

Аннотация.

В статье рассматриваются вопросы, связанные с созданием Самаркандского государственного университета — одного из крупных высших учебных заведений, занимающих сегодня важное место в подготовке научных и педагогических кадров в республике, а также его деятельностью в 20–30-е годы XX века. Кроме того, на основе анализа архивных документов и материалов периодической печати по данной теме раскрывается влияние политических процессов исследуемого периода на развитие исторических знаний в республике.

Ключевые слова: Народный комиссариат просвещения, Высший педагогический институт, Узбекский государственный университет, профессорско-преподавательский состав, студенты, исторические знания, аспирантура, политика репрессий.

ON THE HISTORY OF SAMARKAND STATE UNIVERSITY (1920S–1930S)

Madjarova Salimaxon Numandjanovna

National University of Uzbekistan, Associate Professor.

Abstract.

The article examines the establishment of Samarkand State University, one of the major higher education institutions that currently plays an important role in training academic and pedagogical personnel in the republic, as well as its activities during the 1920s and 1930s. Based on an analysis of relevant archival documents and periodical materials, the study also explores the influence of the political processes of this period on the development of historical scholarship in the republic.

Keywords: People's Commissariat of Education, Higher Pedagogical Institute, Uzbek State University, faculty members, students, historical scholarship, postgraduate studies, political repression.

Kirish. O'zbekiston tarixi sahifalarida XX asrning 20–30-yillari alohida o'rin tutadi. Bu davrda sodir bo'lgan ijtimoiy-iqtisodiy, siyosiy va madaniy jarayonlar jamiyat hayotining barcha sohalari, jumladan, fan va ta'lim rivojiga sezilarli ta'sir ko'rsatdi. Sovet hokimiyatining dastlabki yillarida bu sohalarida ilk qadamlar qo'yilgan bo'lsa, 20-yillardan boshlab sovet fani va ta'lim tizimining o'ziga xos shakli mustahkamlana boshladi. Buning uchun markscha-lenincha kadrlar yetishtirish, ilmiy ishlarni muvofiqlashtiruvchi muassasa va markazlarni vujudga keltirishga alohida e'tibor qaratildi. Butun Sovet Ittifoqi tarkibidagi boshqa respublikalar qatori O'zbekistonda ham faoliyat yuritib kelayotgan ilmiy jamiyat va muassasalar faoliyati ustidan sovet davlati nazorati kuchaytirildi. Ilmiy tadqiqotlar esa sotsialistik jamiyat qurish asoslariga moslashtirila boshlandi. Shuningdek, yangi shakldagi ilmiy-tadqiqot muassasalari va markazlar vujudga keltirildi, sotsialistik mafkura bilan qurollantirilgan markscha-lenincha ilmiy-pedagogik kadrlar tayyorlashga alohida e'tibor qaratila boshlandi.

Samarqand shahridagi sobiq Pedagogika instituti negizida 4 yillik ta'lim tizimiga asoslangan Oliy Pedagogika institutining tashkil etilishi ham ana shu jarayonlar davom etayotgan davrga to'g'ri keldi. 1927-yilning 22-yanvarida tashkil etilgan mazkur muassasa respublikada pedagogik va ilmiy kadrlar yetishtirish, jamiyat hayotining turli sohalariga doir ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borishda o'rganilayotgan davrda va undan keyingi yillarda muhim o'rin tutdi.

Oliy Pedagogika institutiga dastlab N.A. Merkulovich, so'ng Frolov Sergey Iosovich, institut akademiyaga

aylantirilgach, Karim Abdullayev, O'zpedakademiya O'zbek Davlat Pedagogika ilmiy-tadqiqot institutiga aylantirilgandan keyin esa I. Alimov rahbarlik qildi.

Institut dastlab 3 ta: Ijtimoiy-iqtisodiy, Tabiiy-geografiya va Fizika-texnika bo'limlari bilan ish boshlagan. Birinchi o'quv yilida Oliy Pedagogika institutidagi professor-o'qituvchilar soni 17 tani tashkil etgan bo'lib, xodimlar tarkibi madrasalarda tahsil olgan, maorif institutlari hamda Rossiyadagi oliy o'quv yurtlarini tamomlagan kadrlardan tashkil topgan. Jumladan, institutda Po'lat Soliyev, O. Hoshimov, A. Fitrat, G'ozzi Olim Yunusov, Abdullaxon Alaviy (Leningrad universitetining Filologiya fakultetini tamomlagan) singari milliy ziyolilar, Turkiston ilmiy va madaniy hayotiga o'ziga xos hissa qo'shgan olim va pedagoglar — V.A. Vyatkin, G.I. Savitskiy (Sankt-Peterburgdagi Tarix-filologiya institutini tamomlagan), S.I. Frolov, S.A. Lyaskovskiy, M.P. Repnikov, A.M. Titov, Poroshin, professor A.B. Selixanovich, Zatd Xodjayevo Gareyev, Abdulla Alaviy, A.I. Ivanov, N.N. Kuznetsov (Qozon universitetini tamomlagan)lar faoliyat olib borgan. Biroq bu davrda oliy ma'lumotlilar soni faqat 9 tani tashkil etgan. Xodimlarning milliy tarkibida o'zbeklar soni juda kam bo'lib, ular asosan yevropaliklardan (14 ta rus) iborat bo'lgan. Institut jamoasining partiyaviylik darajasi ham past bo'lgan: professor-o'qituvchilardan 15 tasi partiyasiz, 2 tasi esa VKP (b) a'zosi bo'lgan.

1928/1929-o'quv yiliga kelib, institutning uchta bo'limi o'rniga 2 ta fakultet: 1. Maktab fakulteti (Ijtimoiy-iqtisodiy bo'limi bilan); 2. Tashkiliy-axborot fakulteti (Asosiy bo'lim bilan) vujudga keltirilgan. Bu yili muassasadagi jami 28 ta ilmiy xodimdan 12 tasini ijtimoiy-gumanitar yo'nalishda ta'lim beruvchi professor-o'qituvchilar tashkil qilgan. Professor-o'qituvchilar bu davrda "Umumiy tarix", "Musulmon Sharqi va O'rta Osiyo tarixi", "O'zbek xalqi tarixi", "Siyosiy iqtisod", "VKP (b) tarixi", "Ijtimoiy shakllar (formalar) rivojlanishi tarixi", "Harbiy ish", "O'zbek adabiyotiga kirish", "O'zbek tili", "Geografiya", "Jamiyatshunoslik", "O'lkashunoslik" va boshqa fanlardan dars bergan. Bu davrda malakali ilmiy va pedagogik kadrlarga bo'lgan talabning kattaligi tufayli professor-o'qituvchilarning aksariyatiga bu yerdagi lavozimlaridan tashqari boshqa joylarda ham ishlashga to'g'ri kelgan. 1929-yil oxiriga borganda institutdagi professor-o'qituvchilar soni deyarli ikki barobarga oshib, 48 tani (asosiy shtatda 42 ta) tashkil etgan. Biroq sovet oliy o'quv muassasalarida ta'lim olgan o'qituvchi va xodimlar soni atigi 12 taga ko'paygan, xolos (1-jadval) [1, 1929, 52-varaq].

1-jadval

Lavozimi	Fak tik jihatdan	Shtatda	O'rin-dosh	VKP (b) a'zosi	Sovet OO'Yularida ta'lim olganlar
Professorlar	11	10	1	–	–
Dotsentlar	6	4	2	2	3
Assistent	16	15	1	7	4
O'qituvchilar	8	6	2	3	2
Laborantlar	7	7	–	–	3
Aspirantlar	–	–	–	–	–
Jami	48	42	6	12	12

Shu o'rinda 20- yillarning so'ngi davrida vujudga keltirilgan O'zbek davlat ilmiy tadqiqot instituti (O'DITI) dastlabki yacheykasi ham Oliy Pedagogika instituti (VPI) professurasidan tashkil topgan. Buni mazkur ilmiy muassasaning nizomidan ham ko'rsatib o'tilgan. Biroq O'DITI tarkibidagi Lingvistika va Tarix kafedralari esa birinchi yilda (1928 yilda-S.M) faqat qisman ishlagan, shu bois bu kafedralarning rasmiylashshishi 1929-1930 yillarda amalga oshishi nazarda tutilgan[2, 1929, 93-varaq].

Keyingi yili O'zbek davlat ilmiy tadqiqot instituti (O'DITI)ning haqiqiy a'zolariga 34 kishi kiritilgan bo'lib, ular qatoridan Oliy Pedagogika instituti xodimlarining ancha qismni o'rin olgan (2-jadval) [3, 1930, 2-varaq].

2-jadval

No	F.I.O	Partiyaviyligi	Ish joyi	SHo'ba, kafedra
1.	Krasnousov	Partiyaviy	Oliy pedagogika instituti	Pedagogika sho'basi
2.	Mustakayev	Partiyaviy	Oliy pedagogika instituti	Pedagogika sho'basi
3.	Lyaskovskiy	Partiyasiz	Oliy pedagogika instituti	Tarix sho'basi
4.	Zavedskiy	Partiyasiz	Oliy pedagogika instituti	Zoologiya kafedrasi
5.	Titov	Partiyasiz	Oliy pedagogika instituti	Fizika kafedrasi
6.	Fitrat	Partiyasiz	Oliy pedagogika instituti	Adabiyot sho'basi
7.	Selixanovich	Partiyasiz	Oliy pedagogika instituti	Pedagogika sho'basi
8.	Alaviy	Partiyasiz	Oliy pedagogika instituti	Pedagogika sho'basi

Talabalar soni ham yil sayin ortib borgan (3-jadval). 1927-yilda o'qishga qabul qilingan talabalar 2 ta guruhga ajratilgan. 1-guruhda 26 ta talaba (qo'shimcha 6 ta erkin tinglovchi) bo'lib, ularning teng yarmini o'zbek yoshlari tashkil qilgan. Ular orasida kelgusida O'zbekiston fani va madaniyatiga juda katta hissa qo'shgan shaxslar — Yahyo G'ulomov, Buyuk Karimov, Mahdi Burnashevlar ta'lim olgan. 2-guruhdagi 17 ta talaba (qo'shimcha yana 7 ta erkin tinglovchi) qatorida R. Isayev, R. Raufov, A.B. Narziqulov hamda erkin tinglovchi S. Sharofutdinov singari talabalar ta'lim olgan.

1932/1933-o'quv yilida ularning sonini 2000 taga yetkazish ko'zda tutilgan. Talabalarning partiyaviyligi va milliy tarkibiga kelsak, birinchi va ikkinchi o'quv yilida partiya va komsomolga a'zo va nomzodlar jami talabalarining deyarli 2/3 qismini tashkil etgan. 1929-yilning boshiga kelib, VLKSMga a'zolar 62,7 %, partiyaga a'zo talabalar 15,8 %, partiyasizlar 21,5 % ni tashkil etgan. Qabul jarayonida ularning ijtimoiy kelib chiqishiga ham alohida e'tibor qaratilib, dehqon va ishchi oilalaridan chiqqanlarga eng ko'p o'rin ajratilgan (3-jadval) [4, 1929, 47-varaq].

3-jadval

1929-yilning 1-noyabr holatiga "Ijtimoiy-iqtisodiy" bo'limning o'zida jami 284 ta, Asosiy bo'limda esa 36 ta talaba tahsil olgan.

1930-yilda institut Akmal Ikromov nomidagi O'zbek Pedagogika akademiyasiga aylantirilgan. Shu yildan O'zbek Oliy Pedagogika akademiyasi fakultetlari soni yana bittaga ko'payib, Agro-pedagogika fakulteti ham qo'shilgan.

Sovet hokimiyatining kapitalistik jamiyat va imperializmga qarama-qarshi sotsialistik jamiyat qurish uchun olib borgan g'oyaviy kurashi bevosita ta'lim muassasalarida o'qitiladigan fanlar mazmunining yanada siyosiy lashishiga olib keldi. Akademiyaning "Ijtimoiy-iqtisodiy" bo'limida 1929/1930, 1930/1931-o'quv yillarida talabalarga bundan avvalgi yillarda o'qitib kelingan "Jamiyatshunoslik metodikasi" (ixtisoslik bo'yicha), "Jahon iqtisodiyoti geografiasini" fanlari, bundan tashqari, alohida tarixiy sikldagi "Tarix" hamda "O'rta Sharq tarixi", "O'zbekiston tarixi", "SSSR iqtisodiy geografiasini", "Harbiy fanlar" bilan bir qatorda "Ijtimoiy formalar rivojlanishi tarixi", "Diamat", "Ismat", "Leninizm", "Qishloq xo'jaligi va iqtisodiy siyosat", "G'arb sanoat kapitalizmi tarixi", "Sanoat kapitalizmi davrida SSSR xalqlari tarixi", "Imperializm davri tarixi", "VKP (b) tarixi", "Sanoat to'ntarishiga qadar G'arb tarixi", "Krepostnoy xo'jalik davrida SSSR xalqlari tarixi", "Hozirgi (joriy) siyosat", "Sovet xo'jaligi nazariyasi" bo'yicha mashg'ulotlarni o'tish ham rejalashtirilgan.

Lenincha milliy siyosat doirasida ta'lim muassasalarida ta'lim olayotgan yerli xalqlar sonining ortishiga alohida e'tibor qaratilib, ularning sonini bir necha barobarga ko'paytirishga erishilgan bo'lsa-da (2-jadval), sovet hukumatining 20-yillar oxiri — 30-yillar boshida "sovet davlati siyosatiga yot unsurlar"ni tozalash bilan bog'liq chora-tadbirlari Pedakademiyaning ham chetlab o'tmadi. Ta'lim muassasasi va partiya tashkilotlari yig'inlarida, matbuot sahifalarida ana shunday toifaga kiruvchi shaxslarni qattiq tanqid ostiga olish, ularning o'rnini bosuvchi markscha-lenincha kadrlarni tayyorlashga e'tibor kuchaydi.

1930-yilning 2-iyunidagi O'zSSR XMN Hay'ati yig'ilishida ham "kadrlarga bo'lgan katta" ehtiyojdan kelib chiqib, Pedakademiyaning "Ijtimoiy-iqtisodiy" bo'limi 3-kurs talabalarining o'qishini muddatidan avval bitirish masalasi ko'rib chiqilgan.

Akademiyaga ma'muriyatining 1930-yilgi "O'zbek Davlat Pedagogika Akademiyasi V qurultoyga" deb nomlangan ma'lumotnomasida ham O'zbek Pedagogika akademiyasi partiya va sovet hukumatining buyurtmasini bajarib, "oz bo'lsa-da, lekin sinfiy kurash keskinlashgan bir vaqtda yetarli darajada markscha-lenincha nazariya va amaliyot tayyorgarligini ko'rgan, 37 kishi (25 ta o'zbek, 5 tatar, 2 ta tojik, 4 ta rus, 1 polyak)dan iborat birinchi madaniy kurashchilarni — talabalarini chiqargani" [5, 1930, 76-varaq] ta'kidlab o'tiladi.

1930-yilning boshida SSSR Davlat rejasi qoshidagi Reja Komissiyasining Ittifoq respublikalarining barcha nozirliklariga besh yillik ilmiy-tadqiqot va Kechki Pedagogika institutlaridan tashqari barcha oliy ta'lim muassasalarida kadrlar masalasini qayta ko'rib chiqish bilan bog'liq 199-sonli qarori qabul qilinib, ushbu qaror asosida SSSR Davlat rejasi Prezidiumi a'zosi O.Y. Shmidt 1930-yilning 12-noyabrida O'zSSR XNKga telegramma yuborib, unda "1929-yil oktabr oyidagi o'quv muassasalari to'rini qaytadan ko'rib chiqilishi, muassasalarda o'qitish holati va uning metodlarini yangi tartibda yo'lga qo'yilishi"ni ko'rsatib o'tadi. Aniqroq qilib aytganda, Respublika Xalq Maorifi nozirligi "yangi tipdagi ilmiy-pedagogik kadrlar, yangi mutaxassislar bilan bog'liq masalalarni sotsialistik qurilish, ayniqsa, qishloq xo'jaligi, sanoat va iqtisodiy fanlarning rivojlanishi ehtiyojidan kelib chiqib, yetarli darajada yoritib berishi kerak" edi.

		O'zbek	Tojik	Rus	Tatar	uyg'ur	Mahalyah	Qirg'iz	Roshna	VLKSM a'zosi	VKP (b) a'zosi/no'ziri	Partiyasiz	Ayollar	Ishch	Xizmatc	Dehq	Batrak	Hunarm
1926/1927	36	33	2							20	3			5	8	25		
1927.08	56																	
1927/1928	158	89	6	30	17	1	7		8	90	8/11	4	3	1	4	78		1
												9	4	9	6			4
1929.01.	228	152	1	22	29	1	3	9	1	143	36	4		3	4	110	2	1
			0									9		2	7		1	8

O.Y. Shmidt ilmiy-pedagogik kadrlarni malakasiga ko'ra imkon qadar quyidagi tarzda taqsimlash taklifini beradi: rahbariyat — oliy kadrlar (direktor, professorlar); katta ilmiy xodimlar (dotsent, privat-dotsent va shunga o'xshash o'qituvchilik lavozimlari); o'rta xodimlar (katta va kichik o'qituvchilar, assistent va boshqalar). Aspirantlar esa alohida

ko'rsatiladi. Telegrammada, shuningdek, "o'qituvchi-ilmiy kadrlarning sifati bilan bog'liq nozik jihatlarini alohida va chuqur aniqlash, ularga ijtimoiy-sinfy nuqtai nazardan tavsif berish va bu borada olib boriladigan chora-tadbirlarni yaxshilash kerak" [6, 1930, 2-varaq]ligi ham alohida qo'shib qo'yilgan. Shu kunning o'zidayoq, ya'ni 12-noyabrda, O'zSSR XNK o'z tarkibidagi ilmiy bo'lim (Morev)ga besh yillik ilmiy kadrlar rejasini ishlab chiqish va nozirlikning Reja byurosiga yuborish to'g'risida topshiriq bergan.

Shundan so'ng "sinfiy dushmanlarga" qarshi kurash masalalari Pedakademiya yig'ilishlarida ham tez-tez muhokama qilinadigan bo'lgan. Misol uchun, 1932-yilning 7-yanvarida "Pravda Vostoka" gazetasida "O'zbekiston Xalq Maorifi nozirligi kimni rag'batlantirmoqda" nomli maqola [7, 1930, 76-varaq] nashr qilinib, unda O'zSSR XMNing qarori bilan olti oylik muddatga Leningrad shahriga ilmiy safarga ketishni rejalashtirgan "burjua millatchi ziyolisi", O'zbek Pedakademiya sinfiy "mashhur reaksion professori" A. Fitrat masalasi ko'rib chiqilgan. Yig'ilish uni bunday safarga loyiq emas, deb hisoblab, Maorif noziri Jurgenov imzosi bilan chiqarilgan qarorni bekor qilish to'g'risida qaror qabul qilgan. "Pravda Vostoka", "Komsomolets Vostoka" gazetalarining shu kunlarda e'lon qilingan "Chirigan liberalizm botqog'ida", "Chirigan liberalizmnin namoyon bo'lishi sababli Samarqand Pedakademiya partkomi byurosi tarqatib yuborildi" nomli maqolalarida ham aynan mana shu masalalar xususida so'z borgan [8, 1932, 7-yanvar].

Mazkur maqolalar nashr etilgandan so'ng institut rahbariyati O'zbek Sotsialistik yer ishlari instituti professori Jingarevga ham ushbu muassasadan ish berishdan bosh tortgan, A. Sa'diy hamda Ledkovskiy ham Pedakademiya buyrug'i asosida ishdan bo'shatilgan, A. Fitratning "masalasi" ham partiya tashkiloti muhokamasiga qo'yilgan. Shu bilan birga, nafaqat Fitrat, balki Pedakademiyaning "Adabiyot" kafedrasida yig'ilishlarida Fitratning "so'nggi aksilinqilobiy kutilmagan hamlari" guvohi bo'lgan hamda partiya va komsomol saflarida bo'lgan shaxslarning ishini ham zudlik bilan ko'rib chiqish kerakligi aytilgan. Shahar partiya qo'mitasi Sa'diy kabi bir qator professorlarning boshqa OO'Ylari va Davlat Ilmiy Kengashi (GUS)da o'z faoliyatlarini hali ham davom ettirayotganini ta'kidlab o'tadi.

Akademiyaning o'quv dasturi ham partiya tashkilotlari bilan birga qaytadan ko'rib chiqilgan. Ya'ni mashg'ulotlar markscha-lenincha metodologiyaga moslashtirilgan, o'quv sifati va fanlarning partiyaviyligiga oid ishlar yo'lga qo'yilgan.

Pedakademiya tizimida o'tkazilgan partiyaviy "tozalov" kampaniyalari nafaqat professor-o'qituvchilar, balki bu yerda ta'lim olayotgan bir qancha talabalarining o'qishdan chetlatilishiga sabab bo'ldi. Misol uchun, 1932-yil 1-yanvardan 10-mayga qadar Pedakademiya jami 834 talaba, 86 ta aspirant, Ijtimoiy-adabiy kafedrasida esa 1932-yilning 1-apreli holatiga 208 ta talaba tahsil olgan. Shu yilning o'zida Pedakademiyaning 26 ta talabasi "sinfiy-yot element" deb topilgan. Mazkur talabalar Akademiyaning Ijtimoiy-iqtisodiy fakultetida tahsil olgan bo'lib, "quloq oilasidan chiqqanligi", A. Sa'diyning ishdan chetlashtirilishi va u kabi xodimlarning yangi proletar xodimlar bilan almashtirilishiga qarshi chiqqanligi, "dohiyalar portretini, VKP(b) tarixi, "G'arb tarixi" kabi bir qancha siyosiy adabiyotlar va darsliklarni yoqib yuborganlikda" ayblanib, o'qishdan chetlatilgan [9, 1932, 350-varaq].

Hujjatlarda 1938-yilga kelib O'zbekiston SSR Maorif nozirligi tarkibidagi universitet, pedagogika institutlari, kechki va sirtqi pedagogika oliy ta'lim muassasalari, o'qituvchilar institutlaridagi talabalar va professor-o'qituvchilar sonida ham, sifatida ham ancha o'zgarishlar bo'lganligi qayd etilgan. Jumladan, 2 ta universitet — O'rta Osiyo davlat universiteti hamda O'zbek Davlat universitetida jami 2746 talaba bo'lib, shundan o'zbeklar 37 % ni tashkil etgan. Bunda ko'proq ulush O'zbek Davlat universitetiga (ya'ni 46 %), O'rta Osiyo davlat universitetida esa o'zbeklar soni 30 % ni tashkil etganligi ko'rsatiladi.

Biroq "eski" va milliy ziyolilarga bo'lgan salbiy munosabat sovet hukumatining respublikada ilmiy va pedagogik kadrlar yetishtirish bilan bog'liq ishlariga sezilarli darajada ta'sir ko'rsatgani shubhasiz. Buni quyidagi raqamlardan ham ko'rishimiz mumkin. 1938-yil kuzi holatiga O'zSSR Xalq maorifi nozirligi qoshidagi universitet va pedagogika institutlarida jami 612 ta o'qituvchi faoliyat olib borgan. OO'Yularining o'qituvchilar bilan ta'minlanish darajasi esa 30 % ni tashkil etgan. Rejada tasdiqlangan 127 ta professor o'rniga 67 ta, 372 ta dotsent o'rniga 195 ta dotsent faoliyat olib borgan. Pedagogik kadrlarning ilmiy malakasi ham yuqori bo'lmagan, ya'ni 67 ta professordan faqat 17 tasi (25 %), 195 ta dotsentdan 62 tasi (30 %) ilmiy darajaga ega bo'lgan. OO'Yularida o'qitiladigan ko'pgina fanlar bo'yicha ilmiy xodimlar yetishmagan. Maorif nozirligi tizimidagi OO'Yularining o'zi uchun 257 ta, shu jumladan, "Ijtimoiy-iqtisod" va "Tarix" fanlaridan 31 ta ilmiy xodimga ehtiyoj sezilgan.

Muassasa tizimidagi aspirantura yo'nalishiga to'xtaladigan bo'lsak, 1937-yil 15-iyulda O'zbek Davlat Pedagogika ilmiy-tadqiqot instituti direktori lavozimida faoliyat olib borgan I. Alimovning bergan ma'lumotiga ko'ra, ushbu ta'lim dargohida aspirantura yo'nalishi 1934-yilning boshidan tashkil etilgan. Shu yili ikki marta tanlov o'tkazilgan: fevral-mart oylarida 8 ta, sentabr oyida esa 5 ta aspirant o'qishga qabul qilingan. 1937-yilgacha boshqa qabul bo'lmagan. 1934–1937-yillarda o'zlashtira olmagan va boshqa sabablar tufayli 10 ta aspirant qolgan. Ular asosan pedagogika tarixi va pedagogika nazariyasiga ixtisoslashgan. 10 ta aspirantning hammasi 1937-yilning 15-iyunida o'qishni tamomlagan. Mazkur aspirantlar o'qish davomida metodologik fanlardan "Ismat", "Diamat", "Leninizm", "Falsafa tarixi" fanlari bo'yicha ma'ruzalarni Marksizm-Leninizm institutida tinglagan. Aspirantlarga, shuningdek, "Umumiy tarix" fanidan ham mashg'ulotlar kiritilgan.

1938-yilda esa muassasa qoshidagi "Tarix", "Adabiyot va lingvistika" kafedralarida aspiranturani tashkil etish masalasi kun tartibiga qo'yilgan. Shu munosabat bilan O'zbek Davlat universitetining 1938-yilgi rejasiga kiritilgan 20 ta aspirant (100 %), shu jumladan, 4 ta aspirant "SSSR xalqlari tarixi" ixtisosligi bo'yicha qabul qilingan [10, 1938, 22-varaq].

Umuman olganda, Samarqand davlat universitetining tashkil etilishi murakkab ijtimoiy-iqtisodiy va siyosiy o'zgarishlar hamda g'oyaviy qarama-qarshiliklar davriga to'g'ri keldi. Faoliyatining dastlabki o'n yili davomida mazkur ta'lim muassasasining tarkibi, tuzilishi va yo'nalishi bir necha marta o'zgartirildi. Unda o'qitiladigan fanlar va ilmiy-tadqiqot yo'nalishlari siyosiyashtirib borildi. Bu esa fikr va ijod erkinligining yo'qolib, bora-bora bir tomonlama va

siyosiy lashgan qarashlarning shakllanishiga, ayniqsa, ijtimoiy fanlarning davlat buyurtmasini bajaruvchi targ'ibot quroliga aylanib qolishiga olib keldi. Ushbu ta'lim dargohining vujudga kelishi va rivojiga o'ziga xos hissa qo'shgan milliy ziyolilarning ko'pchiligi sovet hokimiyatining qatag'on siyosati qurboniga aylandi. Biroq ular tomonidan kelajakka qoldirilgan meros hamda bu dargohdan yetishib chiqqan ilmiy-pedagogik kadrlar nafaqat Samarqand davlat universiteti tarixida, balki O'zbekiston fanining keyingi rivojida ham muhim iz qoldirdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O'zR Milliy arxivi. R-94-fond, 5-ro'yxat, 165-yig'majild, 52-varaq.
2. O'zR Milliy arxivi. R-94-fond, 5-ro'yxat, 191-yig'majild, 93-varaq.
3. O'zR Milliy arxivi. R-94-fond, 5-ro'yxat, 165-yig'majild, 2-varaq.
4. O'zR Milliy arxivi. R-94-fond, 5-ro'yxat, 165-yig'majild, 47-varaq.
5. O'zR Milliy arxivi. R-94-fond, 5-ro'yxat, 165-yig'majild, 76-varaq.
6. O'zR Milliy arxivi. R-94-fond, 5-ro'yxat, 579-yig'majild, 2-varaq.
7. Васин, Семенов. Кого поощряет Наркомпрос Узбекистана // Правда Востока. – 1932. – 7 января.
8. O'sha joyda.
9. O'zR Milliy arxivi. R-94-fond, 5-ro'yxat, 165-yig'majild, 350-varaq.
10. O'zR Milliy arxivi. R-837-fond, 32-ro'yxat, 1311-yig'majild, 22-varaq.